

РЕАКТИВАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ПРОВІДНИЦТВО» В ЦАРИНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сергій Лисаков

Бердянський державний педагогічний університет

Анотація:

У статті на основі методології та методів історико-педагогічних досліджень висвітлено процес повернення до вжитку автохтонних понять «провідництво» та «провідництво в освіті». Визначено соціальну та едукативну місію провідництва в історичному минулому та в сучасній національній освіті. Опрацьовано великий за обсягом матеріал щодо генези поняття «провідництво в освіті». Презентовано матеріали, що свідчать про посилення соціального запиту на провідницьку місію педагогів та управлінців. Розкрито механізми реактивації цього феномену.

Ключові слова:

історико-педагогічні дослідження; провідництво; провідництво в освіті; реактивація.

Аннотация:

Сергей Лысаков. Реактивация категории «проводничество» в сфере национального образования.

В статье на основе методологии и методов историко-педагогических исследований рассмотрен процесс возвращения к употреблению автохтонных понятий «проводничество» и «проводничество в образовании». Определены социальная и эдукационная миссии проводничества в историческом прошлом и в современном национальном образовании. Изучен обширный материал по проблеме генезиса понятия «проводничество в образовании». Представлены материалы, подтверждающие возрастание социального запроса на проводническую миссию педагогов и управленцев. Раскрыты механизмы реактивации этого феномена.

Ключевые слова:

историко-педагогические исследования; проводничество; проводничество в образовании; реактивация.

Resume:

Lysakov Serhii. Reactivation of the category "The Guidance" in the field of national education.

Drawing on the methodology and methods of historical and pedagogical research, the author explores the process of returning to use the autochthonous concepts of «The Guidance» and «The Guidance in Education». The social and educational mission of the guidance in the historical past and modern national education is defined. Extensive material on the genesis of the concept of «The Guidance in education». The materials proving the intensification of the social inquiry into the guidance mission of educators and managers are given. The mechanisms of reactivation of this phenomenon are revealed.

Key words:

historical and pedagogical studies; guidance; guidance in education; reactivation.

Постановка проблеми. О. Сухомлинська, Б. Ступарик, Н. Побірченко, Т. Завгородня, Л. Усач у своїх підходах до дослідження історико-педагогічних явищ, феноменів і процесів акцентують на необхідності ґрунтовного вивчення історії вітчизняної педагогіки, яке потрібно проводити в контексті зарубіжного досвіду й вносити в скарбницю світової педагогічної думки свої творчі здобутки. А нашій національній освіті і педагогіці є чим пишатися. Специфіка історико-педагогічних досліджень полягає в тому, що стабільність педагогічних систем відносна, оскільки на них постійно впливають об'єктивні чинники, що веде не тільки до періодичного уточнення, а й до змін їх окремих компонентів. Ці зміни, залежно від їхньої природи, стають причиною змін у самій системі [13; 18; 23; 24].

Ми досліджуємо генезу і трансформації поняття «провідництво в освіті». Маємо творчий дослідницький колектив з багатьох університетів України (І. Богданов, В. Крижко, Г. Козлова, Г. Луценко, М. Елькін, М. Окса та інші). Унаслідок специфічності об'єкта дослідження, ми розглядаємо соціальний, культурний, науковий, історичний та лінгвістичний контексти побутування поняття «провідництво в освіті». На жаль, попри глибоке історичне коріння понять «провід» і «провідництво», у сучасній науковій

лексичі вони перебувають поза мовним діловим контекстом [19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс з проблеми провідництва ще не сформований. Цю проблему досліджують В. Андрущенко, С. Благодетелева-Вовк, І. Богданов, М. Гузик, М. Елькін, В. Жадько, Л. Залізник, І. Каганець, Н. Калита, С. Клепко, Г. Козлова, В. Кремень, В. Крижко, І. Кушніренко, Є. Лебідь, С. Лисаков, Г. Луценко, А. Малик, М. Окса, І. Семенець-Орлова, Л. Силенко, В. Сухомлинський, Л. Українець, О. Філоненко, О. Чічина, В. Чорний, К. Шихненко, І. Шумілова, М. Шут, Марк Е. Генсон, С. Сарасон, Т. Серджіованні, М. Барлінгейм, Ф. Кумз, П. Тарстон, П. Друкер, І. Адізес, М. Фуллан, Г. Мінцберг та інші науковці.

Наше дослідження підтвердило оригінальність, автохтонність поняття «провідництво», яке пов'язане з історією та культурою українського етносу, його мови. Поняття «провідництво» отримало філософське підґрунтя в ХІХ–ХХ століттях. Його активно використовували у своїй творчості І. Котляревський, Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Куліш, І. Франко, С. Русова та ін.

Фундатори українського державотворення – М. Драгоманов, В. Винниченко, М. Грушевський, Б. Грінченко, В. Липинський, Дмитро Мирон-Орлик, С. Дністрянський, Д. Донцов,

М. Міхновський, М. Туган-Барановський – розглядали концепт «провід» на рівні національної ідеї українців.

Формулювання цілей статті. Метою статті є актуалізація провідницької ідеї в царині національної освіти, управління нею, розкриття сутності та соціальної значущості процесу відновлення місії провідництва в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тотальна англосаксонізація світу, або глобалізація, загрожує множинністю, багатозначністю понять, спустошує мови, їх розуміння й тлумачення. На противагу їй, наше слово «провідник» найкраще відображає суть непересічної людини, яка володіє даром поєднувати світи і час. Саме «провідник» має велику кількість смислів, що вказують на особливе місце цього слова в українській мові. Слова «провід», «провідник» та «провідництво» істинно українські та автохтонні. Вони є нашою національною, етнічною реалією. Видатний мовознавець Василь Абаєв уважав, що «здатність відтворити до кінця історію хоч би одного слова – означає стати причетним до розкриття таємниці всієї людської мови і мислення» [1].

У статті ми порушуємо проблему вживання провідницької термінології в царині освіти та управління нею. У вітчизняних джерелах натрапляємо на поширену лексему «під проводом». Найчастіше вона використовується в контексті історичного минулого, пов'язаного з протестним (О. Пугачов) чи визвольним рухом народних мас (Северин Наливайко, Семен Палій, Устим Кармелюк, Богдан Хмельницький та ін.).

У процесі розроблення концепції національного провідника українська мова, слово відігравали одну зі своїх найголовніших функцій – активізації орієнтацій українців у соціальному та культурному просторі. Мова була і є стимулом для інтерпретацій, адже вона є фасилітатором і мотиватором у творенні значень і сенсів людської перетворювальної діяльності, особливо в освіті нових поколінь. В. О. Сухомлинський писав, що «той, хто вчить і виховує, має бути не стільки вчителем, скільки провідником».

Слово «провідник», «провідництво» активно вживалося в політичному, соціальному та літературному контексті до кінця Другої світової війни. Але пізніше воно опинилося під своєрідною забороною через те, що його активно використовували діячі ОУН-УПА, що були визнані в документах ЦК КПРС націоналістичними організаціями. Із весни 1943 р. таке ставлення до українського національно-визвольного руху було «офіційно закріплено» абсурдним політико-ідеологічним тавром – «українсько-німецькі націоналісти».

Наразі ми можемо констатувати певний прогрес у зверненні соціальних інституцій і керівних осіб освіти до ресурсів провідництва.

У 2013 році в м. Франкфурт-на-Майні (Німеччина) під час проведення Другого форуму ректорів педагогічних університетів Європи членами Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи був ухвалений стратегічний документ, який визначає духовну платформу формування нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття – «Педагогічна Конституція Європи». У тексті цього документа проголошено ідею, що нині відбувається загрозна зниження суспільного статусу вчителя як провідника демократичних ідей та високої моралі. Запобігти та протистояти цим складним процесам може і повинен кожен, кому не байдужа доля прийдешніх генерацій. Справедливим є судження, що реалізація цієї історичної місії неможлива без учителя – одного з ключових суб'єктів позитивних змін. Учитель покликаний суспільством бути провідником демократичних ідей та високої моралі [17].

У науковому часописі «Освіта України» за 1999 рік президент Академії педагогічних наук України В. Г. Кремень констатував, що напередодні нового тисячоліття роль поводири народу знову бере на себе учительство [14].

Академік НАПН України Віктор Андрущенко, окреслюючи проблеми підготовки вчителя до об'єднаної Європи, акцентує на тому, що «ми повинні відродити в європейському просторі красу людини в усій величчї історизму, сучасності, спрямованості в майбутнє. Провідником цього відродження повинен бути його величність учитель, духовну основу якого визначають вічні людські цінності: Віра, Надія, Любов» [4].

У фундаментальній праці «Філософія науки» В. Андрущенко та В. Савельєв прогнозують, що провідництво ідей повинно посилювати рівень «різноманітності» освітнього ландшафту [3].

Дійсний член НАПН України М. Шут констатує: «Чверть століття українське суспільство чекає істотних змін в освіті. Прийняті закони, доктрини, постанови та накази про реформи в цій галузі не привели до відчутних зрушень. Потрібні провідники, люди, які бачать перспективу та знають шляхи до неї» [19].

Із цим погоджується О. Чічина, на думку якої, «взагалі досить складно домогтися будь-яких змін; а бути провідником змін у ситуації, коли ніхто не визнає, що проблема дійсно наявна, практично вважається подвигом» [25].

Дослідниця І. Семенець-Орлова зауважує, що «у системі аналізу функціонального навантаження освітніх управлінців з'являється поняття провідництва як тієї управлінської ролі, що, на відміну від менеджерської, цілком охоплює

відповідальність за ефективне (Р-функція) впровадження змін (Е-функція) і об'єднання колективу навколо спільного бачення майбутнього організаційного розвитку (І-функція)» [21].

О. Дубасенюк, розглядаючи місію педагога, прогнозує, що вчитель має бути не лише транслятором знань, а й людиною культури й вселюдських цінностей, «провідником ідей державотворення й демократичних змін» [10].

Міністр освіти України (2016–2019 рр.) Л. Гриневич – одна з небагатьох посадових осіб, що найбільш активно впроваджувала провідницьку термінологію. Вона зауважувала, що в СРСР «... освіта розглядалась як “провідник ідейного, організаційного та виховного впливу партії”» [9].

Саме Л. Гриневич належать меседжі: «Я вважаю, що вчитель повинен бути провідником державницької політики»; «Ми повинні відшукати вчителів, які сьогодні можуть бути провідниками нових ідей»; «Учитель повинен бути провідником, фасилітатором, котрий сприяє розвитку своїх учнів»; «Нам потрібно більше можливостей для дітей, батьків та вчителів, які є серцем і провідниками реформи. Цей закон саме про розширення можливостей»; «Через механізм сертифікації ми хочемо віднайти тих кращих провідників Нової української школи, агентів змін, що готові ділитися та поширювати сучасні методики навчання».

Коріння цієї політики літературознавець В. Звиняцьковський вбачає в тому, що відтоді, коли «імператорські університети» на теренах усієї колишньої Російської імперії перетворювалися на «інститути червоної професури», перед ними було чітко поставлено два завдання: готувати, по-перше, провідника панівної ідеології і лише, по-друге, – фахівця [6]. Освітнянські видання насичені пафосними заголовками, темами семінарів та закликами: «Школи нового типу – провідники інноваційних процесів в освіті», «Провідниками реформи мають бути батьки», «Учитель вкладає всю душу в учнів і є провідником у світ нових знань», «Учитель повинен бути провідником, фасилітатором, котрий сприяє розвитку своїх учнів», «... бути провідником у світі знань, “учити життю” в нашому складному світі», «... ми повинні бути провідниками державної освітньої політики», «Місія вчителя – бути провідником. Провідником доброго, світлого, вічного», «Учитель має бути провідником, а не контролювальним органом», «Учитель повинен бути віддзеркаленням сучасності, провідником нового».

Нарешті Міністерство освіти і науки України, впорядковуючи діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти, затвердило «Типову освітню програму організації і проведення підвищення

кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти», у якій чільне місце належить модулю «Сучасний учитель як провідник змін» [16].

Уряді регіонів України (Львівська, Закарпатська, Запорізька області) за цією проблематикою департаменти освіти і науки обласних державних адміністрацій улітку 2018 року організували «літні інститути» та «літні сесії» для педагогів проекту Нової української школи.

Наш аналіз вербальної і невербальної просвітницької риторики свідчить про те, що терміни «провідник» та «провідництво» в царині освітніх комунікацій мають характер випадкового, несистемного вжитку.

Проте позитивним моментом можна вважати активність мовознавців щодо повернення до вжитку слова «провідник». Динаміка будь-якої мови виявляється насамперед у поповненні й удосконаленні її словникового складу. «Історія слова, – підкреслював академік В. Русанівський, – включає в себе значно більше значень, ніж ті, що воно їх має в кожному конкретний момент. Поки слово функціонує, воно потенційно може ставати носієм несподіваних значень» [20].

Йдеться про назву процесу повернення до вжитку значної кількості лексем, які використовувались раніше, але з певних соціальних, ідеологічних причин були витіснені з мовної практики. Це, зокрема, стосується відродження таких слів, як поступ, довкілля, провід (керівництво), провідник (керівник) та ін. Така лексика збагачує самобутній словник української мови. Реактивація слів, їх повернення спершу до пасивного, а з часом і до активного вжитку свідчить про зростання інтересу до національної мови [11].

Філософ С. Клепко назвав цей процес «реінкарнацією» [19].

Мовознавець О. Стишов вказує на «повернення у вжиток зафіксованих давніше в нашій національній мові і культурі лексичних одиниць, вилучених у недавні часи з певних ідеологічних причин» і послуговується терміном «актуалізація» [22].

Професор Д. Баранник свого часу звертав увагу на «активне поповнення української мови новими словами та новими значеннями відомих раніше слів; переміщення певної частини спеціальної лексики до розряду широковживаної» [5].

Відома філологиня Л. Мацько послуговується терміном «актуалізація застарілих слів» [15].

На нашу думку, найбільш термінологічно виправданим є наведене в англо-українському словнику визначення поняття «реактивація», одним із значень якого є «відновлення», «відродження». Префікс «ре-» (лат. re-) вказує на

повторну дію, тобто на повернення в мовну практику призабутих слів, висловів, окремих значень, іноді навіть відродження певних граматичних форм, синтаксичних конструкцій [2].

Реактивізація означає повернення одиниць пасивного словникового складу до активного використання, що спричинене соціально-економічними перетвореннями в країні і супроводжується семантичними змінами слів. Актуалізація слів – це збільшення їхньої активності в мовному вживанні в зв'язку з актуалізацією позначуваних ними понять, а також переміщення з периферії мовної свідомості в активний словник, тобто повернення словесних одиниць із пасивного складу в активний [8].

Слово «провідник» втратило свій історичний та соціальний контекст. За Л. Мацько, у соціально-історичний контекст слова входять не тільки конкретні умови висловлювань, а й події, процеси, факти, дати, оцінки чи прогнозування з огляду на філософсько-світоглядні та соціально-ідеологічні позиції мовців, історико-національні пріоритети, духовно-культурні цінності, сьогочасні смаки й уподобання мовців. У соціально-історичному контексті відображаються епохи історичного розвитку етносів, соціальні революції і суспільні формації, літературно-мистецькі стилі й культурна атмосфера суспільства [15].

У роки незалежності України це слово набуває характеру неологізму, місія якого

визначена розвитком української цивілізації та адаптується до реалій сучасних викликів.

Нині ми фіксуємо процес реактивації концепту «провід» в освіті.

Попри часті випадки неточного або й некоректного вживання того чи того відроджуваного слова, такі лексичні одиниці мають ознаки самобутності й неповторності української мови. Реактивація цих шарів лексики, повернення їх до активного фонду нашої мови свідчать про пробудження національно-патріотичної налаштованості громадян України, зростання їхнього інтересу до подолання дискримінаційної спадщини російської імперської мовної політики, комплексу зневажливого ставлення до української мови в минулому [11].

Висновки. Державотворчі процеси незалежної України актуалізують необхідність звернення до ресурсів ідеї провідництва, що були напрацьовані в ході історичного й культурного минулого. У двадцятих роках ХХІ століття спостерігається зростання інтересу до проблеми провідництва в освіті, що відображено в наукових працях і виступах державницьких посадовців освітньої галузі. Встановлено, що цей процес отримав назву «реактивація поняття “провідництво”».

З огляду на викладений вище матеріал, перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у визначенні механізмів поширення провідницьких ідей у закордонних наукометричних виданнях і у формуванні наукового дискурсу з теми провідництва в освіті.

Список використаних джерел

1. Абаев В. И. Общегуманитарные аспекты теоретического языкознания. Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. Т. XXXII. Вып. 6. Москва: Изд-во АН СССР, 1973. С. 524–529.
2. Англо-український словник: У 2 т. / склав М. І. Балла. Київ: Освіта, 1996. Т.2 : N-Z. 712 с.
3. Андрущенко В. П., Савельєв В. Л. Освітня політика (огляд порядку денного). Київ: «МП Леся», 2010. 368 с.
4. Андрущенко В. П. Доповідь з нагоди презентації проекту «Проблеми підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття (педагогічна конституція Європи)». *Вища освіта*. 2013. № 2. С. 5.
5. Баранник Д. Х. Українська мова на порозі ХХІ століття. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*: зб. наук. праць / за ред. Д. Х. Баранника. Дніпропетровськ: Навчальна книга, 2000. С. 6–15.
6. Біла книга. Сили змін та вектори руху до нової освіти України / упорядник Віктор Громовий. Київ: Міжнародний благодійний фонд «Україна –3000», 2009. 156 с.
7. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. Москва: Прогресс, 1993. 502 с.
8. Гайдученко Г. М. Актуалізація лексичних одиниць української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. 2015. Вып. 22. С. 58–61.
9. Гриневич Л. М. Доповідь з нагоди презентації проекту «Проблеми підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття (педагогічна конституція Європи)». *Вища освіта*. 2013. № 2. С. 5.

References

1. Abaiev, V. I. (1973). *General humanitarian aspects of theoretical linguistics*. Vol. XXXII. Issue 6. Moscow: Izd-vo AS USSR, 524–529. [in Russian]
2. Balla, M.I. (1996). *English-Ukrainian dictionary: in 2 vol.* Vol. 2. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian]
3. Andrushchenko, V. P., Saveliev, V. L. (2010). *Educational policy*. Kyiv: «MP Lesia». [in Ukrainian]
4. Andrushchenko, V. P. (2013). Report on the presentation of the project “Challenges for the preparation of a new teacher for a united Europe of the 21st century (pedagogical constitution of Europe)”. *Vyshcha osvita*, 2, 5. [in Ukrainian]
5. Baranyk, D. Kh. (2000). Ukrainian at the dawn of the 21st century. *Studies in Lexicology and Grammar of the Ukrainian Language*: coll. of scientific works. Dnipropetrovsk: Navchalna knyha, 6–15. [in Ukrainian]
6. Hromovyi, V. (2009). White book. *The forces of change and the vectors of movement to the new education of Ukraine*. Kyiv: International charity fund “Ukraine – 3000”. [in Ukrainian]
7. Buhler, K. (1993). *Theory of language. Representative language feature*. Moscow: Progress. [in Russian]
8. Haiduchenko, H. M. (2015). Updating lexical units of the Ukrainian language at the end of XX – beginning of XXI century. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Series: Linguistics*. Issue 22, 58–61. [in Ukrainian]
9. Hrynevych, L. M. (2013). Report on the presentation of the project “Challenges for the preparation of a new teacher for united Europe of the 21st century (pedagogical constitution of Europe)”. *Vyshcha osvita*, 2, 5. [in Ukrainian]

10. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.
11. Дудик М. П. Активізація – актуалізація – реактивація (лексика). *Культура слова*. 2003. № 62. С. 30–33.
12. Дудик М. Від лексики пасивної до активної в публіцистичному мовленні. *Українська мова і література в школі*: Науково-методичний журнал. 2008. № 1. С. 48–50.
13. Завгородня Т. К. Перспективи вдосконалення історико-педагогічних досліджень. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. № 40. С. 23–27.
14. Кремень В. Г. Еліта, інтелігенція – провідники нації. *Освіта України*. 1999. 8 вересня (№ 37/38). С. 7; *Учитель*. 1999. № 11/12. С. 63–67.
15. Мацько Л. Лексичні зміни та їх відображення в мові сучасної преси. *Мовознавство*. 1988. № 6. С. 41–47.
16. Наказ МОН України від 15. 01. 2018 р. № 36 «Про затвердження Типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти». *Osvita.ua*. 2018.
17. Педагогічна конституція Європи. URL: file:///C:/Users/Мой%20компьютер/Downloads/Pedagogical_Constitution_of_Europe.pdf (дата звернення: 28. 05. 2019).
18. Побірченко Н. Авторська школа академіка Олександра Антоновича Захаренка. *Шлях освіти*. 2007. № 3. С. 50–55.
19. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності: колективна монографія / за заг. ред. проф. І. Богданова; передмова академіка НАПН України В. Андрущенка. Київ: Освіта України, 2017. 368 с.
20. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наук. думка, 1988. 236 с.
21. Семенець-Орлова І. А. Результативне лідерство в процесі управління освітніми змінами. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія : Державне управління*. 2015. № 4. С. 107–112.
22. Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХ ст. *Мовознавство*. 1999. № 1. С. 7–15.
23. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 288 с.
24. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А.П.Н., 2003. 67 с.
25. Чічина О. А. Провідники змін: реформи задля кращих освітніх можливостей в Україні. Виступ на навчальній платформі Міжнародного республіканського інституту. URL: <https://www.iri.org.ua/programi/istorii-uspihu/providniki-zmin-reformi-zadla-krasih-osvitnih-mozlivostei-v-ukraini> (дата звернення: 28. 05. 2019).
10. Dubaseniuk, O. A. (2009). Innovative educational technologies and methods in the system of vocational training. *Professional Teacher Education: Innovative Technologies and Techniques: monograph*. Zhytomyr: Publishing ZhDU im. I. Franka, 14–47. [in Ukrainian]
11. Dudyk, M. P. (2003). Activation – actualization – reactivation (vocabulary). *Kultura slova*, 62, 30–33. [in Ukrainian]
12. Dudyk, M. (2008). From vocabulary passive to active in non-fiction. *Ukrainska mova i literature v shkoli*, 1, 48–50. [in Ukrainian]
13. Zavorodnia, T. K. Prospects for improving historical and pedagogical research. *Pedahohichni nauky*, 40, 23–27. [in Ukrainian]
14. Kremen, V. H. (1999). The elite, the intelligentsia are the leaders of the nation. *Osvita Ukrainy*, 37/38, 7; *Uchytel*, 11/12, 63–67. [in Ukrainian]
15. Matsko, L. (1988). Lexical changes and their reflection in the language of the modern press. *Movoznavstvo*, 6, 41–47. [in Ukrainian]
16. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from January 15, 2018 № 36 “On approval of the Model educational program of organization and carrying out of advanced training of pedagogical workers by institutions of postgraduate pedagogical education”. *Osvita.ua*. 2018. [in Ukrainian]
17. Pedagogical Constitution of Europe. URL: file:///C:/Users/Мой%20компьютер/Downloads/Pedagogical_Constitution_of_Europe.pdf. [in Ukrainian]
18. Pobirchenko, N. (2007). Author’s School of Academician Alexander Antonovich Zakharenko. *Shliakh osvity*, 3, 50–55. [in Ukrainian]
19. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності: колективна монографія / за заг. ред. проф. І. Богданова; передмова академіка НАПН України В. Андрущенка. Київ: Освіта України, 2017. 368 с.
20. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наук. думка, 1988. 236 с.
21. Семенець-Орлова І. А. Результативне лідерство в процесі управління освітніми змінами. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія : Державне управління*. 2015. № 4. С. 107–112.
22. Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХ ст. *Мовознавство*. 1999. № 1. С. 7–15.
23. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 288 с.
24. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А.П.Н., 2003. 67 с.
25. Чічина О. А. Провідники змін: реформи задля кращих освітніх можливостей в Україні. Виступ на навчальній платформі Міжнародного республіканського інституту. URL: <https://www.iri.org.ua/programi/istorii-uspihu/providniki-zmin-reformi-zadla-krasih-osvitnih-mozlivostei-v-ukraini> (дата звернення: 28. 05. 2019).

Рецензент: д-р пед. наук, професор Сегеда Н.А.

Відомості про автора:
Лисаков Сергій Володимирович
sergeylusakov@gmail.com

Бердянський державний педагогічний університет
вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100, Україна

doi:

Матеріал надійшов до редакції 12. 06. 2019 р.
Прийнято до друку 24. 06. 2019 р.

Information about the author:
Lysakov Serhii Volodymyrovych
sergeylusakov@gmail.com

Berdyansk State Pedagogical University
4 Schmidta St., Berdyansk,
Zaporizhia region, 71100, Ukraine

doi:

Received at the editorial office 12. 06. 2019.
Accepted for publishing 24. 06. 2019.